

FORTSATT POLARISERING I VARGFRÅGAN

LINDA BERG OCH MARIA SOLEVID

Inför det svenska riksdagsvalet 2010 fanns det flera tecken på att åsiktsskillnader mellan stad och landsbygd hade potential att göra comeback som nygammal politisk skiljelinje. Flera av de politiska partierna valde att lansera så kallade landsbygdsprogram. Även på ledarsidor väcktes frågor ifall konflikt mellan stad och land skulle kunna komma att prägla den fortsatta politiska utvecklingen (Tunström 2010). Med hjälp av Riks-SOM undersökningen från 2009 kunde vi förra året konstatera att det fanns potential för att *vargfrågan* skulle kunna bli en katalysator för att förstärka en politisk skiljelinje baserad på åsiktsmotsättningar mellan stad och land och mellan centrum och periferi, och därmed utmana den i Sverige mer dominerande vänster-höger dimensionen (Solevid & Berg 2010).

Våra slutsatser byggde på situationen från hösten 2009. Därefter inträffade ett flertal händelser som gav vargfrågan stort utrymme i media och debatt. Mest uppmärksammat blev beslutet om licensjakt på varg, som genomfördes under januari 2010 (Lindqvist, et al. 2010). Regeringen fick ta emot en mycket stor mängd e-post och brev ifrån upprörda medborgare som opponerade sig mot miljöminister Andreas Carlgrens (C) beslut (SVT:s hemsida 2010-05-02). Samtidigt har personer som vill begränsa vargens utbredning mobiliserat krafter, något som bl a har lett till att anställda på Länsstyrelser som ansvarar för vargfrågor har råkat ut för hot (Sveriges Radios hemsida 2010-05-02). På Internetfora som vargforum.com svallar känslorna höga hos såväl förespråkare som motståndare till vargjakt, och i populärkulturen har t ex Rödluvan och vargen filmatiserats på nytt.

Trots protester och känslosvallningar har licensjakten fortsatt. Tyngdpunkten i motiveringen har dock förskjutits, från att vargstammen lider av inavel till att jakt på varg är tänkt att leda till större acceptans för vargen (och därmed underlätta utplantering av ny varg) hos de mest uttalade vargmotståndarna (Lindqvist, et al. 2010; Sveriges Radios hemsida 2011-03-28). Mot den bakgrunden är det rimligt att förvänta sig att svenskarnas åsikter om varg kan ha förändrats. Den ökade uppmärksamheten borde förstärkt polariseringen i uppfattningar om varg, och en ökad polarisering skulle också kunna vara ett tecken på att vargfrågan har blivit en viktigare politisk skiljelinje. Det är dessa frågor vi avser att pröva på grundval av den nationella SOM-undersökningen 2010. I första avsnittet jämförs svenska folkets åsikter om vilda djurs utbredning 2009 och 2010, för att se om vi kan spåra någon förändring i attityden till varg. I andra delen följer vi upp med en analys av i vilken utsträckning vi kan finna stöd för att vargfrågan passar in på stad-land och centrum-periferidimensionerna. I kapitlets tredje och sista del tar vi upp olika samhällsnivåer

och frågan om vilken beslutsnivå som svenska folket föredrar för beslut om varg, en aktuell fråga inte minst efter att miljökommissionär Janez Potocnik valt att pröva om jakten strider mot EU:s lagstiftning.

Svenska folkets åsikter om olika vilda djurs utbredning

I såväl 2009 som 2010 års nationella SOM-undersökningar ställde vi frågor där respondenterna ombads ta ställning till storleken på älg-, lodjur-, varg-, björn respektive vildsvinsstammen i Sverige. Frågan löd ”Vad anser du om följande djurstammars storlek i Sverige” och svar gavs på en femgradigskala från ”Stammen är alldeles för liten” till ”Stammen är alldeles för stor”. Svartalernativet ”Ingen uppfattning” fanns också med.

I tabell 1 går det att jämföra attityderna gällande storleken på alla dessa fem djurstammar 2009 och 2010 (i samtliga tabeller är det åsikter bland personer som har en uppfattning i frågan som redovisas). För vargens del är åsikterna förvånansvärt stabila med fem procentenheters skillnad mellan de som tycker att vargstammen är för stor och de som tycker att den är för liten vid bägge mätillfällena. De små procentuella skillnader som syns mellan 2009 och 2010 är inte statistiskt signifikanta.¹ Mönstret från förra året kvarstår därmed; att vargen är det vilda djur där svenska folkets åsikter om dess utbredning är som mest splittrade, med omkring en tredjedel som tycker att vargstammen är för liten, lagom respektive för stor.

Tabell 1 Åsikter om svenska djurstammars storlek bland de som har en uppfattning (procent och balansmätt)

Djurstammars storlek	Älg		Lodjur		Varg		Björn		Vildsvin	
	2009	2010	2009	2010	2009	2010	2009	2010	2009	2010
För liten	25	16	46	46	37	35	25	24	6	5
Lagom	55	62	39	42	31	35	40	45	11	14
För stor	20	22	15	12	32	30	35	31	83	81
Summa procent	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100
Antal svar	1 162	1 234	1 063	1 119	1 140	1 241	1 100	1 158	1 145	1 235
Balansmätt	+5	-6	+31	+34	+5	+5	-10	-6	-77	-76

Kommentar: Frågeformuleringen lyder: ”Vad anser du om följande djurstammars storlek i Sverige?”. Svartalernativen är ”Stammen är alldeles för liten”, ”Stammen är något för liten”, ”Stammen är lagom”, ”Stammen är något för stor”, ”Stammen är alldeles för stor” samt ”Ingen uppfattning”. Antal svarspersoner med ingen uppfattning är för Älg (siffror för 2009 inom parantes): 23 (25) procent, Lodjur: 29 (31) procent, Varg: 22 (26) procent, Björn: 27 (29) procent, Vildsvin: 22 (26) procent. I tabellen ovan har svartalernativen ”Stammen är alldeles för liten” och ”Stammen är något för liten” slagits ihop till ”För liten”. På samma sätt har svartalernativen ”Stammen är alldeles för stor” och ”Stammen är något för stor” slagits ihop till ”För stor”. Balansmättet är uträknat genom att ta differensen mellan ”För liten” och ”För stor”.

Källa: Den nationella SOM-undersökningen 2009 och 2010.

Precis som förra året har också fortfarande en påfallande stor andel av svenskarna inte någon uppfattning om djurstammarnas storlek, även om denna grupp har minskat något för samtliga djur (mellan två till fyra procentenheter, mest för varg och vildsvin). Andel som svarat ”Ingen uppfattning” 2010 varierar mellan 22 och 29 procent för alla fem djurarter (22 procent för varg och vildsvin). När vi ser till svenska folket som helhet kan vi därmed konstatera att polariseringen kring vargfrågan fortsätter, och varken har ökat eller minskat jämfört med förra året. Att licensjakten på varg skulle kunna tänkas leda till en större acceptans för inplantering av nya vargar kan därmed i alla fall inte återspeglas i en allmän åsiktsförändring hos svenska folket när det gäller synen på vargstammens storlek. Samtidigt gäller Andreas Carlgren förhoppning om ökad acceptans framförallt de mest berörda, såsom boende i varglän och jägare. Låt oss därför gå vidare och undersöka attityder till varg hos olika grupper.

Bakgrundsfaktorer och attityder till vargstammen

Om vi från och med nu enbart koncentrerar oss på de som har åsikter om vargen kan vi i tabell A1 (appendix) konstatera att det inte heller har skett någon större förändring i vilken förklaringskraft som finns av traditionella bakgrundsfaktorer som kön, ålder, utbildning, familjehem och partisympati gällande attityder till vargstammens storlek. Personer från jordbrukarhem, företagarhus, personer med låg utbildning, äldre samt Centrerns och Kristdemokraternas sympatisörer uttrycker i högre grad än andra att vargstammen är för stor. Omvänt är det vanligare att högre tjänstemän, medelhög- och högutbildade, yngre samt sympatisörer till Vänsterpartiet, Folkpartiet och Miljöpartiet svarar att vargstammen är för liten. Största förändringen mellan 2009 och 2010 är att Sverigedemokraternas sympatisörer i stor utsträckning bytt åsikt och till största del tycker att vargstammen är för stor (43 mot tidigare 22 procent). Resultatet att både vargens förespråkare och dess motståndare återfinns över hela det politiska spektrumet står sig dock. Detta är ett resultat som också stämmer med tidigare undersökningar (Sandström & Ericsson 2006). Framförallt är det intressant att frågan om varg skär på tvärs mot vänster-högerdimensionen, eftersom det är en förutsättning för att en ny eller nygammal skiljelinje ska kunna bli aktuell. Med andra ord är det dags att vidare undersöka betydelsen av skiljelinjer för attityder till vargen.

Skiljelinjer och attityd till vargen

Det finns en intressant historik som kan bidra med en förklaring till varför vargfrågan är så starkt polariserad i Sverige jämfört med länder som Spanien, Italien, Rumänien och Polen – trots att de senare har många fler vargar än vad som finns i Sverige. I de flesta europeiska länder har vargjakt, precis som annan jakt, historiskt varit något som adel och rika godsägare ägnade sig åt. I Sverige instiftade däremot redan Magnus Eriksson 1347 att alla invånare inte bara hade rätt att skjuta varg,

utan dessutom var det betraktat som en samhällsplikt som enbart präster och kvinnor som inte ägde någon mark var undantagna från. På 1600- och 1700-talen infördes en belöning om två riksdaler per skjuten vuxen varg (*Management Plan for the Wolf Population in Finland* 2005).

Mot en historisk rätt att skjuta varg och att skydda djur och boskap i områden där vargen finns, ställs de senaste decenniernas ökade fokus på att skydda och bevara vår miljö, och därmed betydelsen av en rik biologisk mångfald. I mångt och mycket handlar denna konflikt om staden och landsbygden, en konflikt som har sina spår i industrialiseringen och urbaniseringen där inflyttningen till städerna och det framväxande industrietablissemangen fick makt och inflytande på den landägande elitens bekostnad. Som en följd av denna politiska skiljelinje växte bonde- eller landsbygdspartier fram i många länder (Lipset & Rokkan 1967). Författaren och journalisten Jan Guillou, som själv sysslar med jakt (men inte på varg), illustrerar i Aftonbladet stad-land dimensionen av vargfrågan på följande sätt: ”*varghatet är lika psykologiskt som politiskt intressant och gåtfullt*” och fortsätter ”*Det glödande hatet handlar om någonting annat än vargar. Det gäller Stockholmsdjävlar, byråkratdjävlar och andra storstadsbor. Vargen har blivit en ställföreträdande symbol för denna motsättning stad/landsbygd. Och det är detta som skrämmt vettet ur centerpolitiker som Andreas Carlgren.*” (Guillou 2011).

Men utöver frågor om stad och land berör vargen också frågor om centrum och periferi, eftersom dess spridning och motståndare inte är jämnt fördelade över den svenska landsbygden utan samlade i specifika geografiska områden. Dessa områden har kanske inte den starka egna subkultur i form av t ex språk eller religion som Lipset och Rokkan menade kännetecknade en skiljelinje mellan centrum och periferi, men här finns trots allt en historik av att naturresurser utnyttjats och uppfattningar att tillräcklig hänsyn inte tas till de egna områdenas särskilda förutsättningar när beslut fattas i Stockholm, eller för den delen i Bryssel. Skapandet av *Norrländska Samlingspartiet* inför valet 2010 kan ses som ett exempel på försök att mobilisera utifrån centrum och periferi, eftersom det inte enbart handlar om landsbygd utan hela området med de fem nordligaste länen och en vilja att skapa en egen storregion med mer självstyre över för området viktiga frågor (Norrländska samlingspartiets hemsida 2011-04-25). I det moderna Sverige har dock politiska skiljelinjer på temat stad och land minskat i betydelse, och skiljelinjen centrum-periferi har trots enstaka försök till partibildningar i Skåne och Norrland inte fått någon större effekt på hur svenskarna har röstat. Urbaniseringen av Sverige har nått så långt att de tre storstads länen i samband med riksdagsvalet 2010 för första gången bedömdes få över hälften av mandaten i riksdagen (Riksdag & Departement 2009-04-14). Istället för frågor om stad och glesbygd dominerar den nationella politiken sedan länge av vänster-högerdimensionen, dvs. frågor som kan hänföras till den politiska skiljelinjen mellan arbete och kapital (Holmberg & Oscarsson 2004).

I många avseenden ställs konflikten mellan stad och land och centrum-periferi på sin spets i samband med vargfrågan där, grovt sett, det nationella intresset om biologisk mångfald krockar med landsbygdsbefolkningens/vissa landsdelars intressen,

i det här fallet specifikt den lokala acceptansen av varg. Vi börjar med att redovisa resultaten från en fråga där respondenterna själva får göra en bedömning av i vilken utsträckning olika skiljelinjer spelar roll när de tar ställning i politiska frågor. Frågan lyder: "När du tar ställning i politiska frågor, hur viktigt är följande för dig?". Fyra olika aspekter anges: "Min ideologiska övertygelse till vänster eller höger", "Min religiösa eller icke-religiösa övertygelse", "Livsstil och traditioner där jag bor" och "Min lokala eller regionala identitet". Svartalternativen var i samtliga fall "Mycket viktigt", "ganska viktigt", "inte särskilt viktigt" och "inte alls viktigt". Svaren på dessa frågor ställs mot vilken uppfattning respondenterna har om vargstammens storlek i tabell 2.

Tabell 2 Skiljelinjer och åsikt om vargstammens storlek (procent och balansmått)

Vargstammens storlek	(a) Vänster/höger-ideologi		(b) Religiositet/Icke-religiositet		(c) Livsstil/tradition där jag bor		(d) Lokal/regional identitet	
	Viktigt	Inte viktigt	Viktigt	Inte viktigt	Viktigt	Inte viktigt	Viktigt	Inte viktigt
	För liten	36	35	32	37	32	42	32
Lagom	34	37	37	34	34	36	34	36
För stor	30	28	31	29	34	22	34	24
Summa procent	100	100	100	100	100	100	100	100
Antal svar	767	404	273	888	665	500	604	559
Balansmått	+6	+7	+1	+8	-2	+20	-2	+16

Kommentar: För frågeformulering om vargstammens storlek, se tabell 1, enbart de som har en uppfattning finns med i tabellen. Frågan om skiljelinjer lyder: "När du tar ställning i politiska frågor, hur viktigt är följande för dig? Min ideologiska övertygelse till vänster eller höger, Min religiösa eller icke-religiösa övertygelse, Livsstil och traditioner där jag bor, Min lokala eller regionala identitet". Svartalternativen var i samtliga fall "Mycket viktigt", "Ganska viktigt", "Inte särskilt viktigt" och "Inte alls viktigt". I tabellen har svartalternativen Mycket och Ganska viktigt slagits ihop liksom Inte särskilt viktigt och Inte alls viktigt.

Källa: Den nationella SOM-undersökningen 2010.

Som framgår av tabell 2 finns i princip ingen skillnad i uppfattningar om vargen mellan grupper av personer som anser att ideologi (a) är viktigt eller inte för sina politiska beslut. Det stämmer väl med våra förväntningar då vi vet att åsikter om vargen inte följer vänster-högerdimensionen i partisympati. För de övriga tre skiljelinjerna är spridningen nästan helt jämn (ca en tredjedel var) i fråga om vargstammen är för liten, lagom eller för stor hos de som svarat att religiositet, livsstil och identitet är viktigt för deras ställningstaganden i politiska frågor. Däremot finns en lite större variation bland de som svarat att respektive faktor *inte* är viktigt, eftersom en något större andel av dessa svarar att vargstammen är för liten (42 procent för

livsstil (c) och 40 procent för identitet (d), jämfört med 32 procent bland de som svarat att livsstil respektive identitet är viktigt). Resultaten pekar mot en tendens till att stad-land och centrum-periferi har betydelse. Men många gånger är det så att vi inte alltid tänker på eller är medvetna om vilka faktorer som har betydelse för våra politiska ställningstaganden, och det är därför lättare att i efterhand analysera om vi kan finna systematiska skillnader mellan olika grupper, något vi nu går vidare med för stad-land respektive centrum-periferidimensionerna.

Stad-landdimensionen: boende och livsstil

Att attityderna går isär beträffande vargstammens storlek är än mer tydligt om vi tar hänsyn till huruvida respondenterna bor i städer eller på landsbygd. Det huvudsakliga resultatet när vi jämför attityder 2009 och 2010 hos olika grupper är att de starkt polariserade uppfattningarna kvarstår nästan identiskt. De små förändringar vi finner i de procentuella jämförelserna är inte statistiskt signifikanta. Om vi trots det tittar på vartåt det lutar är tendensen att andelen personer som bor på ren landsbygd och som tycker att vargstammen är för stor snarare har ökat än minskat (från 44 till 48 procent, ej signifikant)². Motsvarande siffra för personer som bor i någon av våra tre storstäder är 16 procent (15 procent 2009). Inte heller ökningen av andelen storstadsbor som tycker att vargstammen är lagom (från 28 till 37 procent) är signifikant. Dessa åsiktsskillnader mellan stad och land bekräftas också av andra undersökningar, där resultaten över längre tid också pekar på bestående eller ökande skillnader mellan stad och land när det gäller rovdjursattityder (Sandström & Ericsson 2009).

Tabell 3 Stad-landskiljelinjer och åsikt om vargstammens storlek (procent och balansmått)

Vargstammens storlek	Ren landsbygd		Mindre tätort		Stad/större tätort		De tre storstäderna	
	2009	2010	2009	2010	2009	2010	2009	2010
För liten	27	26	33	34	38	36	57	47
Lagom	29	26	31	34	34	37	28	37
För stor	44	48	36	32	28	27	15	16
Summa procent	100	100	100	100	100	100	100	100
Antal svar	240	208	264	264	504	561	122	178
Balansmått	-17	-22	-3	+2	10	+9	+42	+31

Kommentar: För frågeformulering om vargstammens storlek, se tabell 1, enbart de som har en uppfattning finns med i tabellen. Bostadsort (stadland) är en konstruerad variabel som kombinerar en frågan "I vilken typ av område bor du" (svarsalternativ från Storstad: centralt till Ren landsbygd) och kommunkod.

Källa: Den nationella SOM-undersökningen 2009 och 2010.

Även om vi tar hänsyn till socialisation, något som i tidigare studier också visat sig ha betydelse för attityder till varg (se Heberlein & Ericsson 2005), visar resultaten samma stabila mönster: över 50 procent tycker att vargstammen är för stor bland personer som idag bor på landsbygden och vars föräldrar också är uppvuxna på landsbygden (se tabell 4).

Tabell 4 Socialisation och åsikt om vargstammens storlek (procent och balansmått)

Vargstammens storlek	Stadsocialisation		Landsbygdssocialisation	
	2009	2010	2009	2010
För liten	45	42	16	17
Lagom	32	41	30	30
För stor	23	17	54	53
Summa procent	100	100	100	100
Antal svar	155	253	251	265
Balansmått	+22	+25	-38	-36

Kommentar: Stad-landsocialisation är en konstruerad variabel som bygger på bostadsort och frågan "Var någonstans har du, din far respektive din mor huvudsakligen vuxit upp?" Svarsalternativen är "Ren landsbygd i Sverige", "Mindre tätort i Sverige", "Stad eller större tätort i Sverige", "Stockholm, Göteborg eller Malmö", "Annat land i Norden", "Annat land i Europa", "Land utanför Europa". Med Stadsocialisation avses personer som idag bor i Stad/Större tätort eller Stockholm/Göteborg/Malmö och där respondenterna själva, deras far och mor är uppvuxna i Stad/Större tätort eller Stockholm/Göteborg/Malmö. Landsbygdssocialisation avses personer som i dag bor på Ren landsbygd och där respondenterna själva, deras far och mor är uppvuxna på Ren landsbygd

Källa: Den nationella SOM-undersökningen 2009 och 2010.

När vi ställer en rik biologisk mångfald emot de skador och förluster som drabbar djur- och boskapsägare, läggs tonvikten vid hur miljö ställs mot ekonomiska intressen. Men som vi redan förra året tog upp handlar det inte enbart om ekonomi. Att jaga är också en livsstil för ganska många människor, och just att vara jägare är något som tidigare forskning visat sig påverka vargattityder (Ericsson & Heberlein 2003; Ericsson, et al. 2004; Heberlein & Ericsson 2005; Lindqvist 2008; Sjölander-Lindqvist, et al. 2008). Så är även fallet i våra data. Bland personer som är medlem av en jägarorganisation respektive uppger att de har jagat under de senaste 12 månaderna anser en klar majoritet att vargstammen är för stor. Återigen kan vi konstatera att här inte har skett någon minskning utan att åsiktsmönstren är mycket stabila mellan 2009 och 2010. Bland personer som är medlemmar i en jägarorganisation år 2010 tyckte 72 procent att vargstammen var för stor, året innan var det 69 procent. Förändringen är inte statistiskt signifikant, men tydligt är att det i alla fall inte finns något tecken på en mer positiv inställning till varg i den begränsade gruppen jägare.

Tabell 5 Åsikt om vargstammens storlek bland jägare (procent och balansmått)

Vargstammens storlek	För liten	Lagom	För stor	Summa procent	Antal svar	Balansmått
<i>Jägarorganisation 2009</i>						
Ej medlem	39	33	28	100	1003	+11
Medlem	15	16	69	100	75	-54
<i>Jägarorganisation 2010</i>						
Ej medlem	38	35	27	100	1105	+11
Medlem	7	21	72	100	67	-65
<i>Jagat senaste 12 månaderna 2009</i>						
Nej	38	33	29	100	1032	+9
Ja	23	17	60	100	99	-37
<i>Jagat senaste 12 månaderna 2010</i>						
Nej	37	35	28	100	1122	+9
Ja	19	22	59	100	106	-40

Kommentar: För frågeformulering om vargstammens storlek, se tabell 1, enbart de som har en uppfattning finns med i tabellen. Frågeformuleringen för "Jagat" lyder: "Hur ofta har du under de senaste 12 månaderna gjort något av följande?". Svartalternativen är "Ingen gång", "Någon gång under de senaste 12 månaderna", "Någon gång i halvåret", "Någon gång i kvartalet", "Någon gång i månaden", "Någon gång i veckan" samt "Flera gånger i veckan". Svartalternativen "Någon gång under de senaste 12 månaderna" och oftare är sammanslagna till Ja i tabellen ovan. De som hoppat över delfrågan ingår i "Nej". Frågeformuleringen om organisationsmedlemskap lyder "Är du medlem i någon typ av förening/organisation?". Svartalternativen är "Nej", "Ja" samt "...med någon typ av uppdrag". I tabellen ovan är "Ja" och "...med någon typ av uppdrag" sammanslagna till "Ja".

Källa: Den nationella SOM-undersökningen 2009 och 2010.

Centrum-periferi dimensionen: regionala variationer

Som alla vet är inte vargens utbredning jämn över hela Sverige, utan det finns vissa län som har en avsevärt högre andel vargar än övriga landet. I dessa så kallade varglän (dvs. Dalarnas län, Gävleborgs län, Värmlands län, Västra Götalands län och Örebro län), liksom i de fyra nordligaste länen där andra rovdjur är vanligt förekommande, är det naturligt att konflikten mellan biologisk mångfald och andra intressen kan bli mer påtaglig. Det kan handla om egna personlig erfarenheter av varg, men också att vargfrågan oftare uppmärksammas i lokal och regional media i dessa län. Våra resultat visar också att vara bosatt i län som definieras som varglän respektive rovdjurslän påverkar uppfattningen om vargstammens storlek.

Bland personer boende i varglän respektive rovdjurslän anser nästan hälften av respondenterna att vargstammen är för stor, vilket kan jämföras med att drygt hälften så många delar denna uppfattning bland de som inte bor i varg- eller rovdjurslän.

Återigen är attityderna mycket stabila mellan 2009 och 2010, och förändringarna mellan åren är inte statistiskt signifikanta. Polariseringsen är däremot tydlig, med 40 procent som tycker att vargstammen är för stor i varglän, jämfört med 26 procent bland personer som inte bor i varglän. Gällande rovdjurslän är polariseringen ännu tydligare med 47 procent av boende i dessa län som anser att vargstammen är för stor mot 26 procent bland personer som inte bor i rovdjurslän. Mer djupgående analyser visar också att andelen ”Ingen uppfattning” varierar med i vilket län man bor, även om skillnaden minskat något. Bland boende i varglän är andelen utan uppfattning i frågan 20 procent (21 år 2009), jämfört med 23 procent bland boende i icke-varglän (29 år 2009). Skillnaden mellan boende i rovdjurslän/icke-rovdjurslän är ännu tydligare, andelen ingen uppfattning hamnar där på 11 respektive 24 procent (15 respektive 29 procent år 2009).

Tabell 6 Län och åsikt om vargstammens storlek (procent och balansmätt)

Vargstammens storlek	För liten	Lagom	För stor	Summa procent	Antal svar	Balansmätt
<i>Varglän 2009</i>						
Varglän	29	26	45	100	347	-16
Ej varglän	40	34	26	100	793	+14
<i>Varglän 2010</i>						
Varglän	31	29	40	100	364	-9
Ej varglän	37	37	26	100	877	+11
<i>Rovdjurslän 2009</i>						
Rovdjurslän	24	27	49	100	230	-25
Ej rovdjurslän	40	32	28	100	910	+12
<i>Rovdjurslän 2010</i>						
Rovdjurslän	25	28	47	100	248	-22
Ej rovdjurslän	38	36	26	100	993	+12

Kommentar: För frågeformulering om vargstammens storlek, se tabell 1, enbart de som har en uppfattning finns med i tabellen. Med varglän avses de län i vilka licensjakt på varg genomfördes i januari 2010, dvs. Dalarnas län, Gävleborgs län, Värmlands län, Västra Götalands län och Örebro län. Viktigt att påpeka är att fältarbetet med Riks-SOM-undersökningen 2009 i huvudsak genomfördes före licensjakten ägde rum och endast ett fåtal enkäter inkom efter varjakten inletts. Med rovdjurslän avses, i enlighet med tidigare studiers definitioner (se Sandström & Ericsson 2009) Norrbottens län, Västerbottens län, Västernorrlands län, Jämtlands län, Dalarnas län och Gävleborgs län.

Källa: Den nationella SOM-undersökningen 2009 och 2010.

Det är intressant att det är ett starkare motstånd i rovdjurslän än i varglän. Rovdjurslän omfattar de sex nordligaste länen medan det i varglänen ingår mer sydliga län. Trots att vargen alltså inte är lika vanligt förekommande i de nordligaste länen hittar vi ändå det starkaste motståndet här (se figur 1 om vargens spridning). Det

skulle kunna stödja en tolkning om att vargfrågan egentligen handlar om mer än vargen i sig, och att den snarast har blivit en symbol för ett missnöje som delvis handlar om skiljelinjer mellan stad-land, men också om centrum periferi.

Om vi kombinerar bostadsort, länstyp och åsikt om vargstammen uppstår intressanta mönster (se tabell 6). Oavsett bostadsort är det en högre andel personer som anser att vargstammen är för stor i varglänen. Bland personer som både bor på ren landsbygd och i ett varglän anser 55 procent att vargstammen är för stor 2010 (58 procent 2009), jämfört med 32 procent av landsbygdsbefolkningen som inte bor i varglän (36 procent 2009). Bland personer som bor i städer är samma siffror 34 procent för varglän och 20 procent för icke-varglän, en skillnad som förstärkts något sedan 2009. Effekten av län är således störst hos boende på landsbygden, det vill säga andelen som tycker att vargstammen är för stor ökar med fler procentenheter bland boende på landsbygden jämfört med bland boende i städer när vi tar hänsyn till län. Samma mönster upprepar sig också om vi tar hänsyn till om man bor i ett rovdjurslän eller inte (tabell visas ej). Sammanfattningsvis är det alltså främst bland landsbygdsbefolkningen som länstyp slår igenom på vargattityder. Det här är intressant för det pekar på en kombinerad betydelse av stad-landdimensionen och centrum-periferidimensionen, och att de förstärker varandra när landsbygd och varglän sammanfaller.

Tabell 7 Åsikter om vargstammens storlek, utifrån län och bostadsort 2009 och 2010 (procent)

Vargstammens storlek	Varglän						Ej varglän					
	Ren landsbygd		Mindre tätort		Stad/större tätort/storstad		Ren landsbygd		Mindre tätort		Stad/större tätort/storstad	
	2009	2010	2009	2010	2009	2010	2009	2010	2009	2010	2009	2010
För liten	16	19	24	28	38	37	34	38	38	30	43	39
Lagom	26	26	22	34	30	29	30	30	36	26	34	41
För stor	58	55	54	38	32	34	36	32	26	44	23	20
Summa procent	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100
Antal svar	86	74	96	86	159	196	154	159	168	134	467	543

Kommentar: För frågeformulering, se tabell 1 och tabell 5.

Källa: Den nationella SOM-undersökningen 2009 och 2010.

Ett annat sätt att pröva betydelsen av boende i varglän är att ställa det mot hur starkt människor som bor i respektive länstyp identifierar sig med olika samhällsnivåer. Inte minst är det intressant i ljuset av att just lokal och regional identitet och kultur har uppfattats som viktiga förklaringsfaktorer till attityder till varg i tidigare studier (Lindqvist 2008). I det här fallet har vi använt en klassificering som utgår från frågor

där respondenterna får svara för varje nivå (från kommun till Europa) hur starkt fästa de känner sig vid respektive nivå (på en skala 0-10). Därefter har varje individ blivit klassificerad beroende på hur han eller hon svarat på samtliga nivåer in i någon av följande sex grupper: de som har en generellt svag identifikation oavsett nivå, de som har starkast identifikation med lokala eller regionala nivåer, de som har lika stark identifikation med alla inhemska nivåer (från kommun till Sverige), de som främst har en svensk identifikation, de som främst har en europeisk identifikation och till sist de som identifierar sig lika starkt med alla nivåer (från kommun till Europa) (Berg 2007).

Precis som vi kunde se ovan att effekten av typ av län förstärktes när den kombinerades med bostadsort (stad-land) så kan vi i tabell 8 se att det framförallt är människor med flernivåidentifikation (inhemsk eller alla nivåer) samt svensk identifikation i varglän som tycker att vargstammen är för stor.

Tabell 8 Flernivåidentifikation och åsikt om vargstammens storlek (procent och balansmätt)

Vargstammens storlek	För liten	Lagom	För stor	Summa procent	Antal svar	Balansmätt
Varglän						
Svag identifikation	60	20	20	100	10	+40
Regional/lokal identifikation	29	26	45	100	31	-16
Identifikation alla inhemska nivåer	26	24	51	100	89	-25
Svensk identifikation	27	24	49	100	122	-22
Europeisk identifikation	40	36	24	100	45	+16
Identifikation alla nivåer	17	32	51	100	41	-34
<i>Totalt varglän</i>	<i>29</i>	<i>26</i>	<i>45</i>	<i>100</i>	<i>347</i>	<i>-16</i>
Ej varglän						
Svag identifikation	46	36	18	100	22	+28
Regional/lokal identifikation	44	30	26	100	54	+18
Identifikation alla inhemska nivåer	32	33	35	100	220	-3
Svensk identifikation	43	34	24	100	251	+19
Europeisk identifikation	56	28	16	100	96	+40
Identifikation alla nivåer	35	41	25	100	133	-10
<i>Totalt ej varglän</i>	<i>40</i>	<i>34</i>	<i>26</i>	<i>100</i>	<i>793</i>	<i>+14</i>

Kommentar: För frågeformulering om vargstammens storlek, se tabell 1, enbart de som har en uppfattning finns med i tabellen. För länsindelning se tabell 5. Identitetskategorierna är baserade på en fråga som lyder "Människor kan vara olika fästa vid olika områden. Hur fäst är du vid:?", med följande nivåer angivna: "den ort/kommundel där du bor", "den kommun där du bor", "det län/den region där du bor", "Sverige", "EU", "Europa". Respondenterna fick för varje nivå ange hur starkt fästa de kände sig på en skala 0-10. Varje individ har sedan blivit klassificerad i någon av följande sex grupper: generellt svag identifikation, starkast identifikation med lokala eller regionala nivåer, lika stark identifikation med alla inhemska nivåer (från kommun till Sverige), främst en svensk identifikation, främst en europeisk identifikation och de som identifierar sig lika starkt med alla nivåer (från kommun till Europa). För mer detaljer om kategoriseringen se (Berg 2007).

Källa: Den nationella SOM-undersökningen 2009.

I vissa kategorier är det få respondenter (t ex gruppen med svag identifikation) och dessa siffror bör därför tolkas med försiktighet. Det gäller även personer med lokal eller regional identifikation, där det dock finns ett intressant mönster att de tycker att vargstammen är för stor om de bor i ett varglän, men för liten om de bor i en annan typ av län. Det stämmer väl med vad vi kan förvänta oss, och ger en tänkbar förklaring till resultatet i tabell 2, att spridningen i åsikt om vargen var så jämn i gruppen som ansåg att deras lokala och regionala identitet var viktig för deras beslutsfattande. Bland personer med starkast europeisk identifikation dominerar synsättet att vargstammen är för liten, men andelen är lägre bland de som bor i varglän.

Samma mönster, men ännu tydligare, återfinns i analyser av rovdjurslän (visas ej). Eftersom dessa data är hämtade från undersökningen 2009 vore det intressant att i en senare undersökning kunna se ifall detta mönster förstärktes i och med den ökade uppmärksamheten i vargfrågan. Resultatet pekar också att det kan vara värt att undersöka uppfattningar om på vilken samhällsnivå beslut om varg bör fattas.

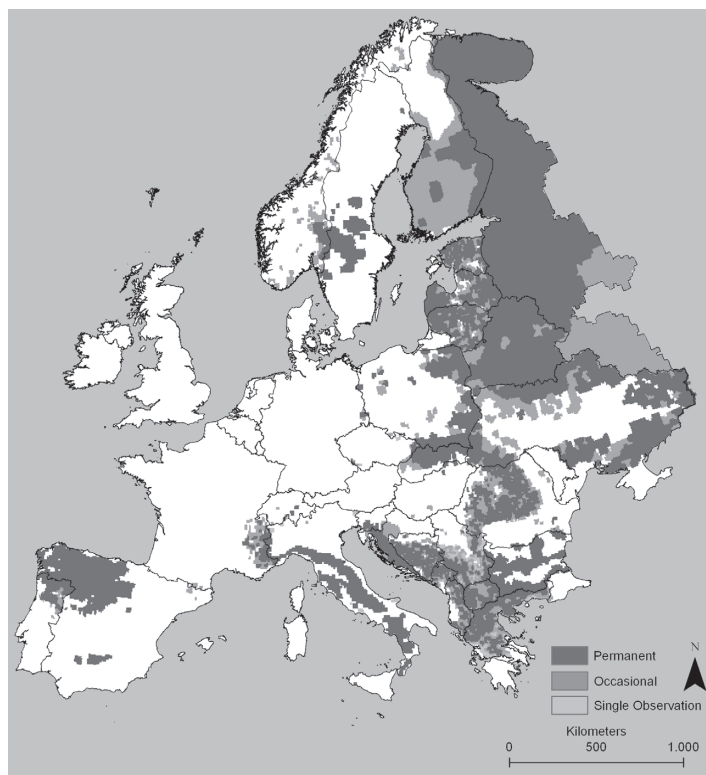
Beslutsnivå för vargfrågor

EU har över tid utvecklats till vad som idag ofta kallas för ett flernivåsystem. Det beror bl a på att vi framförallt under 1990-talet har sett en allt mer stärkt regional (och delvis lokal) representation på plats i Bryssel som försöker påverka EU:s policy och lagstiftningsprocess (Berg & Lindahl 2007), samtidigt som allt fler politikområden kommit att omfattas av beslutsfattande på EU-nivå (Nugent 2010), vilket i sin tur påverkar lokala och regionala nivåer (Nyberg 2010). Miljöfrågor är ett sådant område där EU:s beslutsfattande är mycket aktivt. Visserligen är kompetensen delad med medlemsstaterna, men medlemsstater får bara stifta egna lagar på områden där det inte redan finns EU-lagstiftning, och enbart så länge de inte strider mot annan befintlig EU-lagstiftning. Enligt rådets direktiv 92/43/EEG om bevarande av livsmiljöer samt vilda djur och växter får jakt på varg enbart förekomma om särskilda villkor är uppfyllda. Att vargfrågan berörs av EU:s lagstiftning beror bl a på att vargen inte är unik för Sverige. Flera andra länder i Europa har varg (se figur 1), ibland t o m fler vargar på färre kvadratmeter och större befolkning än vad vi har (Hemsida för The Wolf Online Information System, 2011-04-25).

Inte bara i Sverige har regeringens beslut om licensjakt väckt kritik. EU:s miljökommissionär Janez Potocnik inledde den 27 januari 2011 ett så kallat överträdelseärende gentemot Sverige.³ Att överträdelseärenden bör tas på allvar visar det finska fallet där dåvarande EG-domstolen i juni 2007 fastslog att Finland inte följde rådets direktiv 92/43/EEG i och med att tillstånd för jakt på varg hade beviljats utan några särskilda villkor för jakten. Finland har därefter ändrat sin lagstiftning genom att förtydliga reglerna om beviljande av tillstånd att jaga varg, samt följt upp och redovisat konsekvenser av jakten. Andreas Carlgren har i sitt svar till kommissionen bl a pekat på att licensjakten var nödvändig för att öka acceptansen för varg, då det långsiktiga

målet är att uppnå en mer livsduglig vargstam genom utsättning av importerade vargar, och att jakten därför inte skulle ses som en enskild del. Han har också uttalat att det är viktigt att vargpolitiken har stöd av de grupper som är mest berörda, och att det är något som bör beslutas om i Sverige (EU-business hemsida, 2011-03-28).

Figur 1 Spridning av varg i Europa

Källa: The Wolf Online Information System.

Frågan om vilken beslutsnivå som svenskarna föredrar för beslut om vargfrågor ställdes 2009 och resultaten visar att det bland de svarande är 17 procent som föredrar kommunnivå, 39 procent som föredrar regionnivå, 42 som föredrar nationell nivå och två procent som föredrar EU-nivå. Eller annorlunda uttryckt, att 56 procent föredrar att beslut fattas lokalt eller regionalt. Om vi tar hänsyn till vilka uppfattningar respondenterna har i frågan om vargstammen bör öka eller minska ser vi en ännu tydligare polarisering där endast 17 procent av dem som tycker att vargstammen är för stor vill att beslut ska fattas på nationell nivå, och över 80 procent i denna grupp

föredrar region- eller kommunnivå. Omvänt vill 59 procent av dem som tycker att vargstammen är för liten att besluten ska fattas nationellt, och här nämns t o m EU som föredragen beslutsnivå av fem procent.

Tabell 9 Storlek på vargstam och åsikt om beslutsnivå varg (procent)

Vargstammens storlek	Beslutsnivå varg				Summa procent	Antal svar
	Kommun	Region	Nationell	EU		
För liten	11	25	59	5	100	379
Lagom	13	39	47	1	100	321
För stor	28	55	17	0	100	327
<i>Totalt</i>	<i>17</i>	<i>39</i>	<i>42</i>	<i>2</i>	<i>100</i>	<i>1027</i>

Kommentar: Frågan om beslutsnivå lyder: "Enligt din åsikt, på vilken politisk nivå bör besluten fattas om svenska djurstammars storlek och utbredning?" med svarsalternativen: "Kommunnivå", "Regionnivå", "Nationell nivå", "EU-nivå" och "Ingen uppfattning". För information om vargstammens storlek se tabell 1.

Källa: Den nationella SOM-undersökningen 2009.

Att respondenter som tycker att vargstammen är för stor också till största del vill att beslut ska fattas lokalt eller regionalt står väl i samklang med en tidigare intervjustudie av jägare. De intervjuade hade uppgivit att jakten för dem blev ett sätt att få utlopp för en uppdämd önskan att få delta i besluts- och förvaltningsprocesser rörande vargen, och att beslutet om licensjakt av jägarna sågs som ett exempel på regeringens goda vilja att närma sig lokalbefolkningen (Lindqvist, et al. 2010). Enligt Naturvårdsverkets hemsida hade drygt 18 000 jägare anmält sig till jakten som startade den 2 januari 2010, och avsåg 27 vargar i fem län.

Slutsatser

Resultaten i detta kapitel visar att de starkt polariserade åsikterna om vargstammens storlek kvarstår i princip oförändrade mellan 2009 och 2010, trots frågans ökade uppmärksamhet under året. Därmed ger inte våra data stöd för att vare sig befolkningen som helhet, eller specifika grupper som är mer berörda (t.ex. boende i varglän eller jägare), skulle ha blivit mer positiva under året. Stabiliteten i attityder och den starka polariseringen är tecken på den tes som drivs i detta kapitel, nämligen att vargen inte är en sakfråga som vilken som helst där det logiskt och enkelt går att hitta kompromisser. Snarare pekar våra resultat på att vargen fungerar som en symbol för någonting mer djupgående. Det handlar om makt och intressen, och

däri ligger också vargens potential som katalysator för en förstärkning av nygamla politiska skiljelinjer. Framförallt visar de starkare åsiktsspridningarna när stad-land och centrum-periferidimensionerna kombineras att just en sådan överlappning har en stor potential. Men som vi konstaterade i förra årets kapitel krävs en politisk mobilisering av ett politiskt parti för att ta steget från en åsiktsskiljelinje till en politisk skiljelinje. Ännu har vi inte sett någon lyckas, och Sverige är ett tufft fall med vår starka vänster-högerdimension. En parallell kan här göras till Sverigedemokraterna och invandrarfrågan. SD profilerar sig i frågan som också är väldigt viktig för deras väljare (se Marie Demkers kapitel denna volym). Något liknande skulle förmodligen krävas för att vargfrågan skulle kunna fungera som katalysator (oavsett om det är vargförespråkarna eller vargmotståndarna som mobiliserar). Men det är också viktigt att komma ihåg att vargfrågan troligen inte uppfattas som speciellt viktigt för det stora flertalet väljare. Det krävs fler symbolfrågor för att politiskt exploatera en underliggande åsiktsskiljelinje.

Det här kapitlet har också belyst åsiktsskillnader i uppfattningar om var beslut om varg bör fattas. Åsikter om huruvida beslut ska fattas lokalt/regionalt eller nationellt (eller t o m på EU-nivå) speglar naturligtvis en förhoppning om, och delvis en erfarenhet av, vilken sorts politik som huvudsakligen präglar beslut på respektive nivå. På nationell och EU-nivå har miljöaspekter, biodiversitet och skydd för utrotningshotade arter haft en stark prägling på de beslut som har fattats, åtminstone sedan 1970-talet. Dessa aspekter har ansetts väga tyngre än skydd för boskap och husdjur, och istället har ersättning för djur som dödats eller skadats av varg betalats ut. I kapitlet har vi kunnat påvisa att de personer som tycker att vargstammen är för stor huvudsakligen bor i varg/rovdjurslän, och på landsbygden, och det är dessa grupper som framförallt föredrar ett decentraliserat beslutsfattande i vargfrågor. Det är därmed återigen tydligt att här finns potential i vargfrågan samtidigt som det handlar om så mycket mer än bara varg. I det ljuset blir Andreas Carlgrens agerande och beslutet om licensjakt mer begripligt, inte minst då det dessutom är hans eget partis kärnväljare som tillhör de största vargmotståndarna.

Sammantaget kan vi se hur stad-land och centrum-periferidimensionerna överlappar i vargfrågan, och polariseringen kan dessutom komma att förstärkas av EU:s politik på rovdjursområdet. Det handlar inte enbart om varg eller potential för ett landsbygds-/regionalt parti, utan om grundläggande skiljelinjer, drivkrafter för ökad regionalisering, lokalt och regionalt självbestämmande, och vem som ska ha rätt att bestämma om vilka politiska frågor. Vem är egentligen berörd av vargfrågan? Jägare? Varglänsbor? Landsbygdsbor? Svenska folket som helhet? Europas medborgare? I förlängningen handlar det därmed om demokratins grundläggande frågor.

Noter

- ¹ Inte heller en närmare analys av förändringar mellan 2009 och 2010 bland de som svarat ”alldeles för liten” (17 respektive 14 procent) och ”något för liten” (20 respektive 21 procent) samt ”något för stor” (19 respektive 16 procent) eller ”alldeles för stor” (13 respektive 14 procent) visar på någon signifikant förändring. Stabiliteten består även om andelen ”ingen uppfattning” tas med, men balansmålet mellan ”för” och ”mot” hamnar då på tre procentenheter både 2009 och 2010.
- ² Särskiljer vi dessutom mellan svaren ”något för stor” och ”alldeles för stor” bland landsbygdsboende är ökning störst i den senare gruppen (från 25 till 31 procent), även om ökningen inte är signifikant.
- ³ Den svenska regeringen hade därefter två månader på sig att förklara sig, varefter kommissionen kan välja att skicka ett så kallat motiverat yttrande och efter ytterligare två månader, om inte Sverige och kommission kommit överrens, kan ärendet skickas vidare till EU-domstolen.

Referenser

- Berg, Linda & Lindahl, Rutger (2007) *Svenska kommuners och regioners kanaler till Bryssel: Subnationella nivåers försök att påverka EU:s policy process*. Stockholm: Sieps.
- Berg, Linda (2007) *Multi-level Europeans. The Influence of Territorial Attachments on Political Trust and Welfare Attitudes*. Göteborg: University of Gothenburg.
- Demker, Marie (2011) ”Framgång för Sverigedemokraterna trots en allt mer flyktinggenerös opinion” i Holmberg, S. & Weibull, L. (red.) *Lycksalighetens ö*. Göteborg: SOM-institutet.
- Ericsson, Göran & Heberlein, Thomas A. (2003) ”Attitudes of hunters, locals, and the general public in Sweden now that the wolves are back”. *Biological Conservation*(111): 149-59.
- Ericsson, Göran, *et al.* (2004) ”Support for hunting as a means of wolf *Canis Lupus* population control in Sweden”. *Wildlife Biology*. 10(4).
- EU-business hemsida (2011-03-28) ”<http://www.eubusiness.com/news-eu/sweden-environment.9bn/?searchterm=sweden%20wolf>”.
- Guillou, Jan (2011) ”Andreas Carlgren ljuger om motivet för vargjakt” *Aftonbladet*, 2011-01-16.
- Heberlein, Thomas A. & Ericsson, Göran (2005) ”Ties to the Countryside: Accounting for Urbanites Attitudes toward Hunting, Wolves, and Wildlife”. *Human Dimensions of Wildlife*. 10(3): 213-27.
- Holmberg, Sören & Oscarsson, Henrik (2004) *Väljare: Svenskt väljarbeteende under 50 år*. Stockholm: Norstedts Juridik.

- Lindqvist, Annelie Sjölander (2008) "Identity, science and politics indivisible: The Swedish wolf controversy deconstructed". *Journal of Environmental Policy & Planning*. 10(1): 71-94.
- Lindqvist, Annelie Sjölander, Karlsson, Marianne & Cinque, Serena (2010) *Att jaga varg: En studie av 2010 års licensjakt i Sverige*. Göteborg: CEFOS.
- Lipset, Seymour Martin & Rokkan, Stein (1967) *Party Systems and Voter Alignments*. New York: The Free Press.
- Management Plan for the Wolf Population in Finland* (2005). Helsinki: Finish Ministry of Agriculture and Forestry.
- Norrländska samlingspartiets hemsida (2011-04-25) "<http://www.norrlandsksamlingspartiet.se/>".
- Nugent, Neill (2010) *The Government and Politics of the European Union*. Houndmills, Basingstoke: Palgrave Macmillan.
- Nyberg, Linda (2010) *EU i lokalpolitiken. En undersökning av dagordningar från kommuner, landsting och regioner*. Stockholm: Sveriges kommuner och landsting.
- Riksdag & Departements hemsida (2009-04-14),
- Sandström, Camilla & Ericsson, Göran (2006) "Rovdjursfrågan ingen traditionell höger-vänsterfråga – partier går i otakt med sina anhängare. *FjällMistrarapport* nr. 24".
- Sandström, Camilla & Ericsson, Göran (2009) *Om svenskarnas inställning till rovdjurs- och rovdjurspolitik*. Rapport 2009:1. Umeå: Sveriges Lantbruksuniversitet, Institutionen för vilt, fisk och miljö.
- Sjölander-Lindqvist, Annelie, Bendz, Anna & Cinque, Serena (2008) "Rör inte mitt får!" I Nilsson, L. & Johansson, S. (red.) *Regionen och flernivådemokratien*. Göteborg: Göteborgs universitet, SOM-institutet och Cefos.
- Solevid, Maria & Berg, Linda (2010) "Gärna varg, men inte på min bakgård". I Holmberg, S. & Weibull, L. (red.) *Nordiskt ljus*. Göteborg: SOM-Institutet.
- Sveriges Radios hemsida (2010-05-02) "<http://sverigesradio.se/sida/artikel.aspx?programid=1316&artikel=3658893>".
- Sveriges Radios hemsida (2011-03-28) "<http://sverigesradio.se/sida/artikel.aspx?programid=406&artikel=4424871>".
- SVT:s hemsida (2010-05-02), "http://svt.se/2.123489/1.1972218/vargkriget?lid=puff_1972231&lpos=lasMer".
- The Wolf Online Information Systems hemsida (2011-04-25) "<http://www.kora.ch/sp-ois/wolf-ois/index.htm>"
- Tunström, Göran (2010) Frihet från staden: ny konflikt mellan stad och land, *Smålandsposten*.

APPENDIX

Tabell A1 Bakgrundsfaktorer och åsikt om vargstammens storlek 2010 (procent och balansmått)

Vargstammens storlek	För liten	Lagom	För stor	Summa procent	Antal svar	Balansmått
Kön						
Kvinna	33	35	31	100	613	+2
Man	37	33	30	100	628	+7
Familjehem						
Arbetarhem	39	33	28	100	476	+9
Jordbrukarhem	11	21	68	100	47	-57
Tjänstemannahem	37	38	25	100	411	+12
Högre tjänstemannahem	32	41	27	100	128	+5
Företagarhem	27	31	42	100	99	-15
Utbildning						
Låg	20	35	45	100	260	-25
Medellåg	36	32	32	100	408	+4
Medelhög	38	37	25	100	235	+13
Hög	43	36	20	100	330	+23
Ålder						
16-29 år	53	30	17	100	191	+36
30-49 år	47	33	20	100	370	+27
50-64 år	33	38	29	100	352	+4
65-85 år	13	36	51	100	328	-38
Partisympati						
V	47	37	16	100	57	+31
S	32	36	32	100	288	0
MP	57	28	15	100	134	+42
C	33	21	46	100	57	-13
FP	40	32	28	100	96	+12
KD	12	48	40	100	50	-28
M	29	40	31	100	399	-2
SD	31	26	43	100	62	-12
PP	71	23	6	100	17	+65
Annat parti	41	27	32	100	22	+9

Källa: Den nationella SOM-undersökningen 2010. För frågeformulering om vargstammens storlek, se tabell 1. Frågan om Familjehem lyder "Om du skulle beskriva ditt nuvarande hem respektive det hem du växte upp i, vilket av nedanstående alternativ stämmer då bäst?". Med Familjehem avses i tabellen nuvarande hem. Frågan om utbildning lyder "Vilken skolutbildning har du?" Markera det alternativ du tycker passar bäst in på dig. Om du ännu inte avslutat din utbildning, markera den du genogår för närvarande". Svarsalternativen är från "Ej fullgjort grundskola eller motsvarande obligatorisk skola" till "Examen från forskarutbildning". I tabellen ovan motsvaras Låg utbildning av högst grundskola eller motsvarande, Medellåg utbildning avser högst gymnasium eller folkhögskola, Medelhög utbildning avser eftergymnasial utbildning med ej examen från universitet/högskola och Hög utbildning avser examen från universitet/högskola. Frågan om partisympati lyder "Vilket parti tycker du bäst om i dag?". I tabellen ovan ingår Feministiskt initiativ i kategorin Annat parti på grund av få svarspersoner.